

Jan Suda (1974–2017)

V březnu letošního roku jsme si připomněli již páté výročí, kdy s každým dalším číslem *Živy* vzpomínáme na našeho dřívějšího předsedu redakční rady, skvělého botanika a vědce, ale především výjimečného člověka, Honzu Sudu. Čas běží, dějí se věci dobré i zlé, ale odkaz Jana Evangelisty Purkyně v *Živě* a s ním i Honzův zůstává.

1 Honza a jeho milované Kapsko. Uprostřed vegetace fynbosu vždy doslova přetéká nadšením. Fernkloof Nature Reserve, 18. května 2011. Foto M. Lučanová

Jan Robovský, Roman Hrdlička, Pavla Robovská

In memoriam Jaroslav Mareš

Cestovatel a popularizátor Ing. Jaroslav Mareš zemřel 5. května 2021 ve věku 83 let. Všichni jsme byli odmala náruživými čtenáři jeho knih, a tak jsme se rozhodli krátce připomenout jeho život a dílo.

Jaroslav Mareš se narodil 28. prosince 1937 v Brně. Navzdory celoživotnímu zájmu o přírodu vystudoval Vysokou školu ekonomickou v Praze (obor zahraniční obchod), protože za jeho mládí nebylo vůbec snadné cestovat, a to nejen kvůli železným oponě. Pracoval pak dlouhodobě v Československých aeroliniích, což mu umožnilo navštívit řadu zemí po celém světě. Zázitky z cest nebo vyprávění, která tam vyslechl, později zúročil. Byl autorem 22 knih, a zá-

roveň publikoval velký počet populárních článků v různých časopisech, také v *Živě* (11 článků mezi lety 1963–97, včetně seriálu *Red Deer River – řeka dinosaurů I.–III.*), *Lidé a Země* (některé s kresbami Vratislava Mazáka), *Květech* (jako např. seriál o broucích a tajemných tvorech) nebo titulech pro děti a mládež – *ABC, Stezka, Věda a technika mládeži*. Nejrozsáhlejším počinem byl více než 100dílný seriál v *Mladém světě* vydávaný v letech 1995–98 a převedený později do knihy *Svět tajemných zvířat* (*Littera Bohemica* 1997). Pravidelně vystupoval v televizních a rozhlasových pořadech. Byl dlouholetým členem Československé společnosti

entomologické a Mezinárodní kryptozoologické společnosti (International Society of Cryptozoology).

Svou badatelskou a popularizační aktivitu spojil převážně s exotickým hmyzem, paleontologií a kryptozoologií, což je dnes (na odborné úrovni) již vlastně zaniklý obor, který měl prověřovat informace o zvířatech, jež by se podle domorodých etnik a různých dalších zdrojů měla někde vyskytovat, ale věda jejich existenci neuznává. Co se skutečné vědecké práce týká, popsal J. Mareš zejména několik nových druhů (6) a poddruhů (5) svižníků rodu *Manticora*, mimo jiné druh *M. imperator*, který je z celého rodu největší (viz článek *Nové poznatky ze života mantikor v Živě* 1997, 2: 80–82). Celý rod navíc zpracoval do exkluzivní knižní revize *Manticora*. A monograph of the genus (Taita 2002). Toto dílo se vymyká podobným revizím např. popisy a fotografiemi biotopů i živých jedinců a uvedením kulturně-historických údajů. Českému čtenáři nabídl (spolu s Vlastimilem Lapáčkem) poutavou knihu *Nejkrásnější brouci tropů* (*Academia* 1980 v sérii *Živou přírodou*). Tyto knihy se zaměřovaly na velké a atraktivní skupiny brouků, takže ne jeden čtenář zatoužil spatřit živého goliáše nebo mantikoru, ale současně jistě přispěly k propagaci entomologie mezi širší veřejností.

Marešova popularizace paleontologie často souvisela s kryptozoologií, nicméně v takřka samostatné podobě se objevila v knize *Záhada dinosaurů* (Svoboda-Libertas 1993), která si i v následné záplavě titulů o dinosaurech uhlajila pozici díla, jež by měl mít v knihovně každý „fanoušek“. V případě *Gladiátorů druhohor* (Filip Trend Publishing 2001) navázal na tradici beletristicky pojatých interpretací fosilních nálezů, kterou započal prof. Josef Augusta (např. *Ztracený svět, Zavátý život, Z hlubin pravěku, U pravěkých lovců*). Z převážně cestovatelských knih lze zmínit prvotinu *V tropech tří světadílů* nebo *Tyrkysovou karavanu* (Orbis 1976 a 1995), pojednávající

1 Jaroslav Mareš s průvodcem Andrewem v africké rezervaci Masai Mara (Keňa). Foto z archivu J. Mareše

o krásách Íránu před islámskou revolucí. Ostatní publikace se týkají objevování nebo hledání tajemných zvířat.

Mezinárodní kryptozoologická společnost se formovala na začátku 80. let 20. století a na přelomu 80. a 90. let měla poměrně slušný kredit, jednak díky kvalitním příspěvkům a diskuzím v časopise *Cryptozoology* a v ročenkách společnosti, jednak zásluhou některých svých členů. Jmenujme třeba vynikající vědce Johna R. Napiera, Colina P. Grovese nebo Christine M. Janisovou, kteří se zapojovali do debat a kryptozoologickou obec argumentačně kultivovali. U nás šlo o neotřelou tematiku, a protože J. Mareš psal poutavě a byl oficiálně amatér, měl slušné odborné znalosti, jeho knihy jsme si snadno oblíbili. Ani nevidla horší kvalita tisku nebo méně zdařilé kresby, jako v knize *Yetti (Anomal 1991)* či *Legendární příšery a skutečná zvířata (Práce 1993)*. Z tohoto hlediska se některé tituly změnilly při přepracování v graficky důstojnější díla, např. knihy ve volné sérii *Hrůza zvaná Kurupira* (vydal Ivo Železný 2001) a knihy vydávané nakladatelstvím *Motto – Legendární opolídé (2007)*, *Smrt ve sloní trávě (2008)*, *Šepot buše (2011)*, *Ve stínu baobabů (2012)*, *V říši tygra (2013)* a *Stezkami záhadných zvířat (2015)*. Asi nejzdařilejší po této stránce byla kniha *Po záhadných stopách (Orbis 1994)*.

Díky stylu a argumentaci J. Mareše zněli někteří tajemní tvorové (kryptidi) v jeho podání věrohodně. Zpětným pohledem – při aktuálních znalostech a z pozice vystu-

dovaných zoologů – se můžeme pousmát, jak nadšeně jsme některá zvířata tenkrát akceptovali, ale platí, že tyto knihy pomohly ve formování kritického vědeckého myšlení i při odborných diskuzích.

Mezinárodní kryptozoologická společnost ukončila činnost v r. 1998. Na poklesu zájmu se jistě podepsal rostoucí počet zoologů a rozsah vědecké produkce, díky které se neuvěřitelně rozšířily obzory. V přílivu znalostí a objevů kryptidi ztratili své kouzlo, a pokud se jimi někdo vážně zabýval, tak žádného prakticky nepotvrdil. K oslabení přispěly i nové technologie a metody (např. rutinní genotypizace vzorků, nově třeba environmentální DNA, použití i na jezero Loch Ness). Z tohoto hlediska dokázal J. Mareš posun v poznání přiznat, v osobních rozhovorech byl otevřený novým pohledům. Je též dobré zmínit, že některé jeho determinace, např. vyvržených zbytků těl na pobřežích, byly správné nebo blízke skutečnosti.

Celkově se domníváme, že jeho kryptozoologicky zaměřené knihy obohacovaly po několik dekád populárně-vědecké publikace a srovnatelnou „záhadologickou“ literaturu o několik řádů převyšovaly. Zájemcům o tuto tematiku doporučujeme dvě knihy – *Saola* (Jan Hošek, *Scientia 2007*) o objevování nových druhů a *Hunting Monsters. Cryptozoology and the reality behind the myths* (Darren Naish, *Arcturus Publishing 2017*). V podstatě platí, že kryptozoologie coby disciplína není třeba, jako fenomén si však pozornost zaslouží –

např. i z psychologického a filozofického hlediska.

Na J. Marešovi bylo sympatické, že se snažil poctivě komunikovat se svými čtenáři a posluchači přednášek, a jak již bylo uvedeno, byl otevřený jakékoli diskuzi. Neměl problém půjčovat těžko dostupnou literaturu, ukázat sbírkový materiál nebo probírat rozmanitá témata. Uměl povzbudit a podpořit zájem.

Jaroslav Mareš zanechal v české zoologické literatuře výraznou stopu. A i když si dnes vyhodnotíme, že lochnesská příšera neexistuje a existovat ani nemohla, nic to nemění na faktu, že jeho knihy jsou oslavou biologické a etnografické rozmanitosti, které má i v dnešní době smysl poznávat. A přírodovědci by měli cestovat, už jen proto aby si uvědomili ohromnou druhovou rozmanitost. J. Mareš byl kromě jiného především famózním vypravěčem. Z jeho knih dodnes dýchne dobrodružství i kouzlo poznávání a objevování neznámého, kouzlo dob, kdy všude nebyl mobilní signál, natož internetové připojení a na Zemi existovala místa, kde bylo možné prakticky cokoli. Jeho odkaz lze spatřovat i v popularizaci poznávání přírody a schopnosti naslouchat svému okolí, protože nikdy nevíte, na co při svých výpravách narazíte.

Seznam použité literatury uvádíme na webové stránce *Živy*.

Jan Květ

Za Karlem Fialou (1941–2022)

Když jsme si nedávno připomněli 80. narozeniny významného botanika a ekologa RNDr. Karla Fialy, CSc. (Živa 2021, 6: CLXVIII–CLXIX), věděli jsme, že je vážně nemocen, ale nečekali jsme, že jeho zdravotní stav počátkem letošního roku prodělá rychlý zvrat k tomu nejhoršímu. Karel si ještě stačil přečíst svrchu uvedený článek a zaradovat se z něj, ale brzy poté, 5. února 2022, nás opustil. Zůstávají nám na něho krásné a vědecké vzpomínky – nejen za jeho přínos k poznání života rostlin, ale i za mnoho dalšího, co nám dal, aniž by požadoval ocenění. Toho se mu dostalo poskrovnu. Pěkných vzpomínek na našeho kolegu a kamaráda Kájů je však hodně. Pomohla je doplnit jeho neteř, paní Yvona Paseková, o níž se její svobodný a bezdětný strýc Kája pomáhal starat od jejího dětství. Ona mu tento dar štědrě oplácela nejružnější pomocí a nakonec i péčí. Její vzpomínky značně obohatily to, co jsme o Karlovi věděli.

Týká se to mimo jiné Karlovy znalosti cizích jazyků. Na gymnáziu v Blansku se naučil ruštině a francouzštině, v jejichž studiu po maturitě pokračoval. Při výzkumu mokřadů jsme spolupracovali se stanicí Polské akademie věd v Mikołajkach v oblasti Mazurských jezer. Také Karel se tam

vícekrát vypravil za pobřežními rákosinami. Přitom si „jen tak“ osvojil základy polštiny. Doma se intenzivně učil angličtině, kterou pak výborně ovládl při ročním pobytu na Ithaca College v USA v r. 1981. I tehdy se nám totiž podařilo udržovat neformální spolupráci s prof. Johnem M. Bernardem, tamním výborným ekologem mokřadních rostlin, která přinášela cenné výsledky. Předtím i potom Karel absolvoval několik dlouhodobých pracovních pobytů na Kubě, kde si osvojil španělštinu. Přes formální politickou nálepku byla velmi plodná spolupráce Botanického ústavu tehdejší Československé akademie věd se stejnojmenným ústavem Akademie věd Kuby při výzkumu kubánských savan a travinných ekosystémů, na níž se Karel vydatně podílel.

Karel cestoval rád. Navštívil také bývalý Sovětský svaz, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko a Švédsko. V České republice miloval svůj rodný Moravský kras. Dále si oblíbil hlavně území, kde pracoval v terénu – jižní Moravu, Vysočinu (obr. 1), Beskydy a jižní Čechy. Vřelý vztah měl ke Slovensku. Je toho ještě hodně k prozrazení o Karlovi, ale zde se omezíme jen na stručný výčet jeho dalších zálib. Patřily k nim i hra na housle, kuchařské umění, návště-

1 Karel Fiala při odběru biomasy travního porostu na výzkumné ploše brněnského ekologického oddělení Botanického ústavu Československé akademie věd u Kameniček, pod Vojtěchovým kopcem. Druhá polovina 70. let. Foto Š. Husák

va divadel a v mládí též ochotnické divadelní účinkování a průvodcovská činnost v jeskyních. Jeho celoživotní přirozeností byla ochota pomoci, kdekoli a kdykoli toho bylo třeba.

Díky za celý Tvůj život, náš Kájou!